

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

В.А. Ткачук, к.е.н., доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України
В.Ю. Ніцета, аспірант, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Розкрито організаційно-економічні умови розвитку органічного виробництва в Україні, проаналізовано сучасний рівень та окреслено перспективи його подальшого розвитку.

Ключові слова: органічне виробництво, органічні продукти, сертифікація, маркування, стандарти органічного виробництва, внутрішній ринок, збереження довкілля.

Постановка проблеми. В країнах ЄС та й у світі в цілому на фоні погіршення стану довкілля стрімко поширюється органічне виробництво, яке спрямоване на покращення здоров'я населення шляхом виробництва високоякісного продовольства, сировини та інших продуктів, збереження родючості ґрунтів та навколишнього середовища, розвиток сільської місцевості та стимулювання місцевого й регіонального виробництва. Однак, органічне виробництво мотивується не лише бажанням зберегти навколишнє середовище. Перехід до органічного виробництва для значної кількості дрібних фермерів чи власників підсобних господарств у різних країнах світу, значно покращує їх фінансово-економічне становище, що в свою чергу, відображається і на загальному соціально-економічному становищі регіонів. Очевидно, що і в Україні ефективність таких господарств значно підвищилась би за умови їх переходу до органічного виробництва та доступу до відповідних ринків збуту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні основи розвитку органічного виробництва достатньо широко та ґрунтовно досліджено у працях вітчизняних і зарубіжних вчених: В.Артиша, Н.Берлач, Н.Бородачевої, О.Бородіної, В.Вовка, Т.Дудар, М.Капштика, М.Кобець, В.Кисіль, Є.Мілованова, І.Овсінського, А.Подолінського, О.Рудницької, П.Саблука, Н.Сіренка, О.Царенка та ін. Проте, залишаються проблемними і малодослідженими питання розвитку внутрішнього ринку органічної продукції та його впливу на соціально-економічний розвиток регіонів.

Мета статті. Розглянути суть органічного виробництва, організаційно-економічні умови та перспективи його розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу. За визначенням Міжнародної федерації органічного сільськогосподарського руху (IFOAM) "Органічне сільське господарство – виробнича система, що підтримує здоров'я ґрунтів, екосистем і людей. Воно залежить від екологічних процесів, біологічної різноманітності та природних циклів, характерних для місцевих умов, при цьому забороняється використання шкідливих ресурсів, які викликають несприятливі наслідки. Органічне сільське господарство поєднує в собі традиції, нововве-

дення та науку з метою покращення стану навколишнього середовища та сприяння розвитку справедливих взаємовідносин між людиною і природою, а також забезпечення належного рівня та якості життя населення, гармонійного розвитку та збереження біосфери.

У проекті Закону України про органічне виробництво, передбачається поняттю органічного виробництва таке визначення: «Це – цілісна система господарювання та виробництва харчових продуктів та для використання на нехарчові цілі, метою якої є отримання органічної продукції на всіх її стадіях виробництва і враховує вимоги щодо вирощування, виробництва, переробки, сертифікації, маркування, перевезення, зберігання та реалізації органічної продукції та спрямована на покращення основних показників стану здоров'я населення, охорони довкілля, забезпечення раціонального використання і відтворення ґрунтів та інших природних ресурсів».

Органічне виробництво, як сектор економіки, почало формуватись ще на початку минулого сторіччя, як реакція на постійно зростаючу інтенсифікацію сільського господарства, що несе загрозу довкіллю, здоров'ю людей та біорізноманіттю. На жаль, значною кількістю виробників сформовано думку, що вибір органічного виробництва на користь збереження довкілля негативно вплине на економічний стан господарств: знизиться врожайність культур, підвищиться їх вразливість перед шкідниками тощо. Світова практика показує протилежне: при «розумному» підході до виробництва, економічні показники господарств можуть зрости, а для великої кількості дрібних ферм чи підсобних господарств органічне виробництво може стати «економічним дивом».

Загалом, у Європі станом на початок 2010 року, функціонує понад 250 тис. господарств, які займаються органічним виробництвом на площі в 9,26 млн. га, що становить 1,87% від загальної площі європейських сільськогосподарських угідь. Найбільшу частку земель, відведених під органічне виробництво у відсотках до загальної площі мають Австрія, Швеція та Швейцарія, в яких частка під таким виробництвом у загальній площі сільськогосподарських угідь займає від 10,8 до 18,5%, а в розрахунку на одне органічне господарство, в середньому становить менше 1

га. Європейська практика переконує нас у ефективності органічного виробництва для малих і середніх господарств. [3]

В Україні сільська місцевість характеризується відносно низьким рівнем добробуту, а велика кількість мешканців сільських територій зайняті в особистих підсобних господарствах, які виробляють продукти харчування для задоволення особистих потреб. Серед причин такого «натурального» виробництва є нерозвинена система збуту та низька закупівельна ціна такої продукції у регіонах. Очевидно, що ефективність таких господарств значно підвищилась би за умови їх переходу до органічного виробництва та доступу до відповідних ринків збуту, оскільки органічні продукти дорожчі за звичайні (в середньому на 40%).

Потрібно чітко розуміти, що органічне виробництво не просто «екологічно безпечне», воно передбачає підтвердження та гарантування того, що воно дійсно є «екологічно чистим». Таким підтвердженням є наявність відповідного сертифікату, який видається уповноваженим контролюючим органом. Важливо є те, що сертифікується не кінцева продукція, а весь процес виробництва – від вибору насіння до переробки, пакування, транспортування, зберігання тощо.

Слід зазначити, що перехід від звичайного до органічного виробництва – процес тривалий і може тривати від 1 до 3 років в залежності від виду діяльності. Для одержання статусу органічного виробництва сільськогосподарські виробники повинні пройти інспекцію на предмет дотримання стандартів (правил) органічного виробництва, вимоги якої досить суворі. «Органічний» статус відповідного виробництва присвоюється терміном на 12 місяців і фермер одержує відповідний сертифікат, в якому конкретно вказується продукція, виробництво якої має статус органічного. Повторна перевірка дотримання стандартів ведення органічного господарювання може проводитись без попередження і зазначений сертифікат може бути анульовано при будь-яких порушеннях встановлених стандартів. Важливим є те, що сертифікаційні органи, в свою чергу, теж підлягають перевірці, що забезпечує «достовірність» сертифікатів, які вони видають. Органічні продукти повинні належним чином маркуватись.

Порівняно повільний розвиток органічного виробництва в нашій країні спричинений у тому числі і у зв'язку із незавершеністю створення законодавчої та нормативно-правової бази, яка б чітко окреслила державну політику у сфері органічного виробництва, створила умови для законодавчого визнання та захисту органічних продуктів, формування національної системи сертифікації, затвердження правил, стандартів і чіткої, ефективної системи державної підтримки та стимулювання розвитку органічного виробництва. Закон України "Про органічне виробництво" при-

йнято лише в першому читанні. У зв'язку з цим, відсутні і національні стандарти органічного виробництва. Виробники органічної продукції користуються або «приватними» стандартами або стандартами Європейського союзу, у відповідності до яких вони інспектуються та сертифікуються.

Значна частина органічної продукції, виробленої в Україні, спрямовується на експорт, у зв'язку з чим, дотримання виробниками світових стандартів, зокрема стандартів Європейського союзу щодо регулювання органічного виробництва, є обов'язковим. Більш того, національні стандарти України, будуть розроблятися у тісній відповідності до Європейських. Тому вважається доцільним, що товаровиробники України, які ведуть сертифіковане органічне агровиробництво, прагнучи при цьому, щоб їх продукція реалізовувалась на ринку країн ЄС, мають знати і дотримуватись відповідного регулювання.

В країнах ЄС органічне виробництво регламентується Постановою Ради ЄС № 834/2007 від 28 червня 2007 р. щодо органічного виробництва, маркування органічної продукції, та скасування Постанови (ЄЕС) № 2092/91; Регламентом Комісії ЄС №889/2008 від 5 вересня 2008 року, базовими нормами Міжнародної федерації органічного сільськогосподарського руху (IFOAM), Стандартами Продовольчої та Сільськогосподарської організації ООН (Food and Agricultural Organization (FAO) of the UN) і Всесвітньої організації охорони здоров'я (World Health Organization (WHO) of the UN) - Кодекс Аліментаріус.[1]

Негативним явищем українського внутрішнього ринку продуктів харчування є наявність великої кількості різних «екологічних» термінів для визначення екологічно безпечних продуктів, використання яких нічим не обґрунтоване та ні до чого не зобов'язує. На ринку можна знайти велику кількість «органічних», «екологічно чистих», «біо», «натуральних» та інших аналогічних продуктів. Всі ці назви запозичені з тої чи іншої країни, де ці назви законодавчо затверджені (Великобританія, США – «органічні», Німеччина – «біо», Польща – «екологічні продукти») Проте, дуже часто політика виробників називати свій продукт в такий спосіб, є нічим іншим як звичайним маркетинговим кроком, який ні до чого не зобов'язує. Тому виникає гостра необхідність все ж таки визначити відповідний термін законодавчо. Проектом Закону та рядом громадських організацій, зокрема Федерацією органічного руху України пропонується вживати термін «органічні продукти», «органічне виробництво». Будь-який органічний продукт повинен бути екологічно-чистим, але не всі екологічно-чисті продукти можуть бути «органічними», оскільки останні, як вже зазначалось, передбачають наявність відповідного сертифікату. Задля легкого та зручного розпізнавання органічні сертифіковані продукти відповідним чином маркуються.

Маркування – це будь-який написаний, надрукований або графічний матеріал, що є присутнім на етикетці, супроводжує харчовий продукт або виставляється біля харчового продукту, у тому числі з метою сприяння його продажу або реалізації. У різних країнах можуть використовуватись національні логотипи органічного виробництва (рис.1)

Рис.1. Національні логотипи органічного виробництва Туреччини, Канади, США та Німеччини

Національний логотип органічного виробництва України ще не розроблено, тому рекомендується використовувати логотип ЄС (рис. 2).

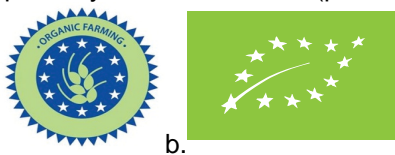

Рис 2. Логотипи органічного виробництва ЄС
а. старий логотип (діє до 2012 року);
б. Новий логотип (вступив в дію з 01.07.2010)

Новий логотип органічного виробництва ЄС, вступив в дію з 01.07.2010 року, він є найпоширенішою частиною маркування органічних продуктів в Європі. На сьогодні органічні продукти розрізняються за допомогою: маркування, напису "органік", "органічний продукт" назві сертифікаційного органу з органічного виробництва або його офіційного номеру, який зазначається на упаковці.

Україна володіє значним потенціалом для розвитку органічного виробництва. За даними вітчизняних науковців Україна має близько 8 млн. га екологічно чистих чорноземів, які умовно можна об'єднати у чотири масиви, які охоплюють Північно-Полтавський, Північно-Східно-Луганський, Вінницько-Прикарпатський і Південно-Подільський регіони України. Крім того, за оцінками експертів майже подвійна кількість від згаданого вище обсягу чорноземів, розташована окремими ділянками в різних регіонах країни, також є придатною для ведення органічного сільськогосподарського господарства.[5]

На сьогоднішній день площа сертифікованих сільськогосподарських угідь в Україні, складає понад 270 тис. га, що виводить нашу державу на 22 місце серед країн-лідерів органічного руху, хоча динаміка площі сільськогосподарських угідь зайнятих під органічне виробництво свідчить, що за період з 2003 по 2010 роки земельна площа збільшилась лише дещо більше, як на 40 тисяч гектарів (рис.3).

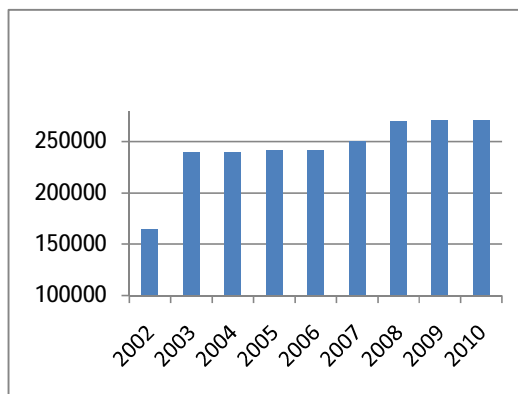

Рис.3. Динаміка загальної площі сільськогосподарських угідь України, зайнятих під органічним виробництвом (Побудовано авторами за даними Федерації органічного руху України,[1])

Офіційна статистика показує, що якщо у 2002 р. в Україні було зареєстровано 31 господарство, що отримало статус "органічного", то наприкінці 2009 р. в Україні нараховувалось вже 121 сертифіковане органічне господарство, а загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель склала 270193 га [1,2].

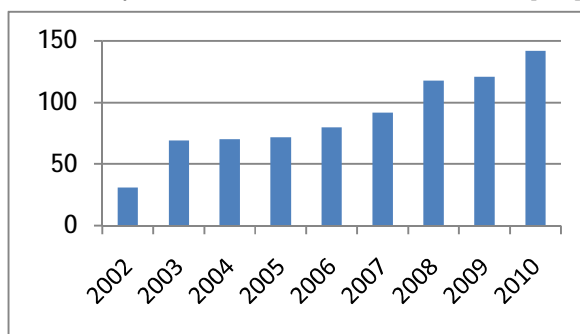

Рис.4. Динаміка кількості органічних господарств в Україні (Побудовано авторами за даними Федерації органічного руху України,[1])

Більшість українських органічних господарств розташовані в Одеській, Херсонській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Хмельницькій областях. Українські сертифіковані органічні господарства мають досить різні показники землекористування – від кількох гектарів, як і в більшості країн Європи, до десятків тисяч гектарів ріллі.

В останні роки спостерігається тенденція наповнення внутрішнього ринку власною органічною продукцією за рахунок налагодження власної переробки органічної сировини. Зокрема, це крупни, соки, сиропи, повидло, сухофрукти, мед, м'ясні та молочні вироби. Загалом же, внутрішній ринок органічних продуктів України стрімко розвивається. Дані Мал.5 показують, що у період 2008-2010 рр. ємність органічного ринку щороку

подвоювалась і за оцінкою Федерації органічного руху України у 2011 може досягти біля 5 млн. євро. [1,2]

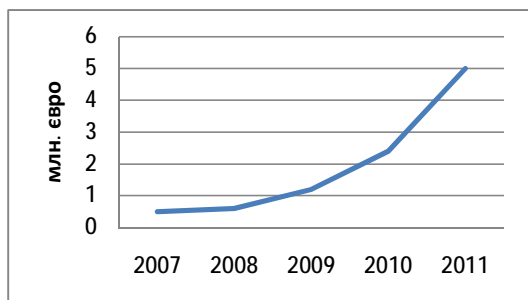

Рис.5. Загальний обсяг органічної продукції на внутрішньому ринку України, млн. євро (Побудовано авторами за даними Федерації органічного руху України, [1])

За оцінкою Федерації органічного руху України загальний обсяг органічної продукції, виробленої на Україні склав від 112 до 158 млн. євро на рік. Велика частка цієї продукції споживається на місцевому рівні як звичайні продукти харчування, на переробку у спрямовується лише 2% виробленої продукції. Не зважаючи на оптимістичні

показники розвитку вітчизняного ринку, основним шляхом збуту для вітчизняних виробників залишається експорт. Нині країни ЄС є найбільшим ринком споживання органічної продукції, де лише за період 2006 по 2010 рр. цей показник зріс з 14,5 млрд. до 18,4 млрд. євро/рік. [3,5].

Для подальшого розвитку Українського ринку органічних продуктів, в першу чергу, необхідно забезпечити державну підтримку вітчизняного товаровиробника, шляхом прийняття відповідних законів щодо ведення органічного виробництва та його сертифікації, потрібно широко популяризувати серед населення здоровий спосіб життя та харчування, та, найбільш важливим для досягнення цієї мети - є формування збутових каналів.

Висновки

Україна за своїм потенціалом має досить широкі перспективи для розвитку органічного виробництва. Аналіз внутрішнього ринку органічної продукції свідчить про стійку позитивну динаміку його розвитку, особливо протягом останнього десятиліття. Перехід до органічного виробництва не лише сприяє збереженню довкілля, а й, відкриваючи для фермерів збуту нові ринки, може значно покращити їх економічне становище.

Список використаної літератури

1. Збірник доповідей Міжнародної конференції «Розвиток органічного сектору в Центральній/Східній Європі та країнах Середньої Азії», Астана, Казахстан, 2010 р.
 2. Веб сайт Федерації органічного руху України www.organic.com.ua
 3. H. Wilierand Lukas Kilcher The World of Organic Agriculture: Statistics and Emerging trends 2011. FIBL-IFOAM Report
 4. Довідник стандартів ЄС щодо регулювання органічного виробництва та маркування органічних продуктів / За ред. Милованова Є. та ін. - Львів: Л А "Піраміда", 2008. - 204 с.
- Дудар О. Організаційно-економічні основи формування і розвитку органічного агровиробництва / Вісник ТНЕУ №3, 2009 р

В статье раскрыты организационно-экономические условия развития органического производства в Украине, проанализировано современный уровень и намечены перспективы его дальнейшего развития.

The article reveals the organizational and economic conditions of organic production in Ukraine, its development level as well as prospects for its further development.

Дата надходження в редакцію: 20.03.2012 р.
Рецензент: к.е.н., доцент В.М.Жмайлов